

خلاصه و نکات مهم کتاب روانشناسی افراد با نیازهای خاص ۲

نویسنده: سید رضا میر مهدی / ناشر: پیام نور / سال ۱۴۰۴

فصل اول: تاریخچه، تعریف و طبقه‌بندی افراد با نیازهای خاص

■ مقدمه

✓ مطالعه در زمینه کودکان با نیازهای خاص، مطالعه تفاوت‌ها است.

✓ این کودکان در برخی جهات با کودکان عادی تفاوت دارند و تفاوت‌هایی که در یک یا چند حوزه خود را آشکار می‌سازند.

✓ گاهی ترکیبی از تفاوت‌ها می‌تواند مجموعه‌ای از توانایی‌ها و یا ناتوانی‌ها را در کودک رقم بزند و زمینه را برای توجه و آموزش هر چه بیشتر فراهم نماید.

✓ از منظری دیگر مطالعه کودکان با نیازهای خاص، مطالعه شباهت‌هاست.

✓ کودکی که مانند کودکان عادی نیازها و خصیصه‌های خاص خود را دارد و چون دیگر همسالان خود یک انسان است که می‌خواهد زندگی کند، کودکی کند و از توانایی‌هایش استفاده کند.

✓ وی نیز چون کودک عادی نیازمند آن است که والدین و سایرین او را به همان صورتی که هست بپذیرند و دوست بدارند.

✓ توجه به تفاوت‌ها و شباهت‌ها است که مطالعه در این حوزه را پیچیده‌تر کرده و وظیفه خانواده، جامعه و نظام آموزشی را در قبال این دسته از کودکان بیش از پیش سنگین‌تر نموده است.

✓ پیشرفت‌های روان‌شناسی، علوم پزشکی و پژوهش‌های مرتبط، فهم کامل‌تری را برای شناسایی هر چه بهتر این دسته از کودکان فراهم نموده است.

✓ در گذشته به دلیل کم‌توانی ذهنی یا معلولیت‌های جسمی-حرکتی همواره مورد بی‌مهری و آزار و اذیت قرار می‌گرفتند زیرا مردم از علت‌های این نوع معلولیت‌ها آگاهی نداشتند.

✓ امروزه پیشرفت دانش بشر در زمینه‌های زیستی و ژنتیک بر این امر آگاهی که علت کم‌توانی ذهنی مانند سندرم دان، اختلالات کروموزومی است و نه ارواح شیطانی.

✓ پیشرفت‌ها در علوم پزشکی و ژنتیک و رویکردهای آموزشی باعث شده درباره علت‌ها اطلاعات بیشتری داشته باشیم و دانش‌آموزان با نیازهای خاص را چگونه آموزش دهیم و کلاس درس را کنترل کنیم.

■ تفاوت‌های بین فردی و درون فردی

✓ توجه به تفاوت افراد بشر با یکدیگر، بخشی از میراث روان‌شناسی جدید است.

✓ افلاطون معتقد بود که تفویض حرفه به افراد باید برحسب قابلیت و شایستگی آن‌ها صورت گیرد.

✓ ارسطو درباره تفاوت‌های موجود در جوامع، به تفاوت‌های نژادی و جنسی و اجتماعی اهمیت داده است.

✓ در اوایل قرن هجدهم روسو با ارائه نظریات جدید افکار مردم را درباره شیوه تعلیم و تربیت کودکان تغییر داد.

✓ روسو معتقد بود آموزش و پرورش می‌بایست بر پایه استعداد و علایق هر کودک و متناسب با سن وی باشد و موضوع بنیان‌گذار رویکرد آموزش شاگرد محور به جای آموزش معلم محور است.

✓ گالتون مؤثرترین قدم را در راه مطالعه تفاوت‌های فردی برداشت و با مطالعه درباره افراد مشهور تلاش در اثبات این نکته داشت که نبوغ و تیزهوشی ارثی است.

✓ تمامی کودکان چه از نظر ویژگی‌های جسمانی (همچون قد، وزن، رنگ پوست و...) و هم از نظر توانمندی‌های یادگیری و هوشی با یکدیگر تفاوت دارند.

✓ روان‌شناسی تفاوت‌های فردی را در دو حوزه مطالعه می‌کند: تفاوت‌های بین فردی و تفاوت‌های درون فردی.

✓ منظور از تفاوت‌های بین فردی، تفاوت‌های موجود بین افراد از نظر ویژگی‌های ظاهری و همچنین خصوصیات اخلاقی، شناختی، روانی و هوشی است.

✓ این نوع تفاوت‌ها هر انسانی را منحصر به فرد و استثنایی است.

✓ در قرآن کریم آیه ۸۳ سوره اسراء و آیه ۱۴ سوره نوح به تفاوت روش، خلق و خوی و صورت‌ها و حالت‌های گوناگون اشاره شده است.

✓ منظور از تفاوت‌های درون فردی، تفاوت‌هایی است که در حوزه استعدادها و توانمندی‌ها و مهارت‌های هر فرد در وی مشاهده می‌گردد.

✓ افراد علاوه بر اینکه از نظر توانمندی‌ها و استعدادها با یکدیگر تفاوت دارند در درون خود نیز دارای استعدادها و توانمندی‌های متفاوتی می‌باشند.

|| **نقطه کور:** توجه به تفاوت‌های درون فردی توجه به تفاوت در استعدادها و افراد است؛ مثلاً ممکن است دانش‌آموزی در ریاضیات بسیار قوی ولی از نظر توانایی هنری یا موسیقی در حد متوسط یا ضعیف باشد.

✓ تفاوت‌های درون فردی در نظام آموزشی از اهمیت خاصی برخوردار است و یکی از دلایل گسترش برنامه‌های آموزش انفرادی را می‌توان حاصل توجه به تفاوت‌های درون فردی دانست.

✓ در مطالعه افراد با نیازهای خاص، توجه به تفاوت‌های فردی و تفاوت‌های درون فردی هر دو مورد نظر است.

|| **نقطه کور:** در حقیقت در این رویکرد، آموزش‌ها بر اساس توانمندی‌ها و ظرفیت‌های کودک و با در نظر گرفتن ناتوانی‌ها و محدودیت‌های وی سطح خدمات ارائه می‌گردد و بدون توجه به تفاوت‌های بین فردی و درون فردی امکان‌پذیر نمی‌باشد.

■ کودکان با نیازهای خاص

✓ نیازهای خاص یک اصطلاح آموزشی است.

✓ مربیان آموزش و پرورش اولین کسانی هستند که به خصیصه‌های عاطفی، رفتاری، اجتماعی و ویژگی‌های شناختی چون هوش و یادگیری این کودکان پی برده و نسبت به کنترل، مدیریت و آموزش یا پرورش آن‌ها اقدام می‌نمایند.

|| **نقطه کور:** در آمریکا به تمامی کودکانی که به نحوی با کودکان طبیعی و همسن خود از نظر فکری، جسمی، عاطفی، عقلانی، رفتاری و غیره فرق داشته باشند، استثنایی گفته می‌شود (شامل تیزهوشان هم می‌شود).

|| **نقطه کور:** در انگلستان لغت استثنایی را محدود به تیزهوشی می کنند و سایر کودکانی را که به عللی تحت حمایت و آموزش خاص قرار دارند کودکان ویژه می گویند.

✓ تعریف کرک و همکاران (۲۰۱۲) از کودک با نیازهای خاص: «کودکی که از نظر ذهنی یا رفتاری یا جسمی - حرکتی نسبت به کودکان همسال خود متفاوت است و به دلیل این تفاوتها، نیازمند آموزشهای ویژه است».

✓ تحلیل تعریف کرک: ۱. بخش اول بر ویژگیهای ذهنی، رفتاری، جسمی - حرکتی، یادگیری و ارتباطی تأکید دارد. ۲. بخش دوم بر ضرورت مقایسه با گروه هنجار (کودکان عادی) تأکید دارد.

✓ تفاوتها باید نسبت به گروه هنجار از طریق مشاهده والدین، معلم و اطرافیان یا از طریق آزمونها مورد مطالعه قرار گیرد.

■ آموزش ویژه

✓ آموزش ویژه یک برنامه آموزش فردی است که برای برآورده کردن نیازهای آموزشی و سایر نیازهای دانش آموزان با نیازهای خاص طراحی شده است.

✓ آموزش ویژه فرصتهایی برای یادگیری دانش آموزان فراهم می کند که در موارد عادی وجود ندارند.

✓ آموزش عمومی کودکان با نیازهای خاص در ایالات متحده از اوایل قرن نوزدهم آغاز شد.

✓ از اوایل قرن بیستم و دهه ۱۹۷۰ کودکان با نیازهای خاص در مدارس ویژه روزانه آموزش می دیدند و کلاسهای ویژه در مدارس عادی نیز در این زمان پدید آمدند.

✓ پیشرفت در نظام آموزشهای ویژه حاصل: ۱. گسترش تاریخی توجه به آموزش کودکان با ناتوانی، ۲. توجه اجتماعی و قانونی نسبت به آموزش کودکان با ناتوانی و فراهم سازی خدمات، ۳. پیشرفت چشمگیر پژوهش در حوزه آموزش و مداخله در دوران کودکی اولیه است.

✓ قانون عمومی ۱۴۲-۹۴: آموزش همگانی کودکان معلول، برای تمامی دانش آموزان فرصتی را فراهم ساخت تا به آموزش رایگان و مناسب دست یابند.

|| **نقطه کور:** این قانون بر این نکته تأکید می کرد که کودک معلول باید در محیطی با کمترین محدودیت، آموزش ببیند.

■ کودک در معرض خطر

✓ کودکی است که به دلیل شرایط نامساعد تولد و یا قرار گرفتن در محیط نامناسب و یا مراقبتهای ناکافی ناشی از سهل انگاری والدین و اطرافیان، دچار مشکلات ناخوشایند تحولی می گردد.

✓ این کودکان ممکن است ناتوانی نداشته باشند ولی به دلیل زندگی در محیط خانوادگی نامناسب به احتمال زیاد دچار ناتوانی می گردند.

✓ برنامه های مداخله ای اولیه برای این کودکان شامل مداخله های پزشکی، تغذیه ای و بهداشتی و آموزشی برای والدین است.

✓ هدف نهایی این برنامه ها فراهم سازی شرایط آموزشی برابر با سایر همسالان برای این کودکان است.

■ زمینه تاریخی توجه به کودکان با نیازهای خاص

✓ ریشه های تاریخی آموزش و توجه به کودکان با نیازهای خاص به اوایل سال های ۱۸۰۰ میلادی برمی گردد.

✓ ایثار اندیشمند فرانسوی یکی از پیشگامان آموزش و پرورش ویژه است.

- ✓ ایتارد در سال ۱۷۹۹ در جنگل آویران فرانسه پسر بچه‌ای را پیدا کرد که سن وی ۱۲ سال تخمین زده می‌شد و ویکتور نام گرفت.
- ✓ ویکتور کودکی وحشی بود که از بدو تولد در جنگل و با حیوانات بزرگ شده بود، زبان کسی را نمی‌فهمید و قادر به گفتار نبود.
- ✓ ایتارد تلاش کرد از طریق آموزش، رفتارهای انسانی اولیه، رفتارهای ساده اجتماعی و بهداشتی را به او آموزش دهد.
- ✓ ویکتور به دلیل محدودیت‌های شدید حسی، قادر به آموختن نبود اما توصیف ایتارد از این کودک و روش آموزشی به کار گرفته شده یکی از اولین مدارک مستند مربوط به به کارگیری روش مطالعه موردی روی کودکان می‌باشد.
- ✓ تلاش پنج‌ساله ایتارد برای آموزش ویکتور، نخستین پایه‌های آموزش انفرادی را بنا نهاد.
- ✓ اهداف برنامه ایتارد: ۱. تحریک علاقه کودک به زندگی اجتماعی، ۲. تحریک حساسیت عصبی، ۳. گسترش دامنه علایق کودک، ۴. تحریک کودک در به کارگیری زبان از طریق تقلید، ۵. تحریک توانمندی ذهنی کودک از طریق آموزش‌های عینی و ملموس.
- ✓ سگن، شاگرد ایتارد روش‌های آموزشی ایتارد را ابداع کرد و آن را «روش فیزیولوژی» نامید.
- ✓ روش سگن دربرگیرنده آموزش‌های حسی - حرکتی، هوشی، تحصیلی و آموزش گفتاری بود.
- ✓ سگن در سال ۱۸۵۰ روش ابداعی خود را در آمریکا توسعه داد و بر آموزش مهارت‌های خودکفایی و آموزش شغلی تأکید می‌کرد.
- ✓ هاو، دیگر شاگرد ایتارد، با الهام از روش‌های سگن، زمینه را برای آموزش ارتباط کودکان معلول با جامعه و پرورش حس استقلال در آن‌ها فراهم نمود.
- ✓ هاو مدرسه آموزشی پرکینز ویژه نابینایان را تأسیس کرد.

- ✓ تلاش‌های هاو ثمربخش بود و موجب تأسیس و تثبیت مؤسسات آموزشی و توان‌بخشی کودکان با ناتوانی در جامعه گردید.
- ✓ از دهه ۱۹۷۰ به بعد اندیشمندان بزرگ دیگری بر آموزش کودکان با نیازهای خاص تأثیرگذار بوده‌اند: سالیوان مکی (معلم هلن کالر)، فارل (مؤسس کلاس‌های ویژه در نیویورک) و ماریا مونته‌سوری (بنیان‌گذار اولین کلاس‌های آموزش ویژه در رم).
- ✓ مونته‌سوری تحت تأثیر عمیق فعالیت‌های سگن قرار داشت و به‌عنوان مربی کودکان کم‌توان ذهنی و مبدع روش‌های آموزش و پرورش پیش‌دبستانی شهرت یافت.

■ تاریخچه آموزش ویژه در ایران

- ✓ در ایران، برنامه آموزش و پرورش با نیازهای خاص به دهه اول قرن چهاردهم شمسی مربوط می‌شود.
- ✓ نخستین مدرسه ناشنوایان در تهران توسط مرحوم جبار باغچه‌بان تأسیس شد.
- ✓ نخستین مدرسه ویژه نابینایان در تبریز به‌وسیله یک کشیش آلمانی به نام کریستفل تأسیس و به دنبال آن در چند شهر دیگر مدارس مشابه توسط افراد خیر و آگاه بنیاد نهاده شد.
- ✓ اولین مرکز آموزش نابینایان در تهران به سال ۱۳۲۸ در خیابان ری با عنوان کانون کار و آموزش رودکی تأسیس شد.
- ✓ دکتر محمود خزائی که خود نابینا و شخصی بسیار برجسته بود، انجمن حمایت و هدایت نابینایان را تأسیس کرد و آموزشگاه خزائی را راه‌اندازی نمود.
- ✓ در سال ۱۳۴۷ بخشی به نام بخش آموزش دانش‌آموزان استثنایی در وزارت آموزش و پرورش ایجاد شد.
- ✓ در سال ۱۳۵۷ حدود ۸۰۰۰ دانش‌آموز استثنایی تحت پوشش این بخش بودند.

